

Nr 88.

Kungl. Maj:ts nådiga proposition till riksdagen med förslag till lag om förfogande över viss egenom under utomordentliga, av krig föranledda förhållanden; given Stockholms slott den 23 februari 1917.

Under återopande av bilagda i statsrådet och lagrådet hållna protokoll vill Kungl. Maj:t härmed, jämlikt § 87 regeringstörmen, föreslå riksdagen att antaga härvid fogade förslag till lag om förfogande över viss egenom under utomordentliga, av krig föranledda förhållanden.

Kungl. Maj:t förbliver riksdagen med all kungl. nåd och ynnest städse välbevågen.

GUSTAF.

Berndt Hasselrot.

Förslag

till

Lag

om förfogande över viss egendom under utomordentliga, av krig föranledda förhållanden.

Härigenom förordnas som följer:

1 §.

Bestämmelserna i 2—15 §§ av denna lag skola äga tillämpning allenast när vid krig eller krigsfara, vari riket befinner sig, eller eljest under utomordentliga, av krig föranledda förhållanden blivit därom särskilt förordnat. Sådant förordnande meddelas av Konungen med riksdagens samtycke, att gälla för viss tid eller tillsvidare. Mellan riksdagar äge ock Konungen giva dylikt förordnande, sedan, om ej riksdagen ändå skall sammanträda inom trettio dagar, riksdagskallelse utfärdats; dock må sålunda meddelat förordnande ej gälla längre än till dess trettio dagar förflutit från det riksdagen sammanträtt.

2 §.

Finnes erforderligt, antingen för tillgodoseende inom riket eller någon del därav eller å särskild ort av befolkningens behov av livsmedel, foder för kreatur, vara, som är avsedd att genom sin förbränning alstra värme, ljus eller kraft, beklädnadsvara eller annan för befolkningen viktig förnödenhet, eller för beredande av tillgång till vara, som är behöfvlig för krigsbruk eller annat statens ändamål, för kommun eller allmän inrättning eller eljest för något särskilt ändamål av betydelse för det allmänna,

att vara, som nu är nämnd eller som kan användas för åstadkommande, beredande, iståndsättande, tillhandahållande eller transport av dylik vara, ställes till kronans förfogande,

vare innehavaren av sådan vara pliktig att, om Konungen så förordnar, till kronan mot ersättning avstå varan, i den mån denna uppenbarligen ej är oundgängligt behöflig för innehavaren eller den som av honom njuter kost eller stat.

I förordnande, som nu är nämnt, skall bestämmas tiden för varans avstående till kronan.

Är vara, som på grund av meddelat förordnande skall avstås till kronan, ej i så berett skick som erfordras för varans användande till det därmed avsedda ändamålet, vare innehavaren, enligt vad Konungen förordnar, pliktig att innan varan avstås eller därefter låta den undergå nödig beredning, i den mån denna enligt gängse förfarande med varan och ortens sed skulle hava verkställts av innehavaren, om varan ej tagits i anspråk för kronans räkning.

Det åligger varans innehavare att, om den finnes å ort, där den ej lämpligen kan tagas i besittning för kronans räkning, ombesörja varans avlämnande å lämplig ort inom länet, som bestämmes av Konungen eller den Konungen därtill bemyndigat. För varans förflyttning njute innehavaren ersättning av kronan.

3 §.

Är fråga om att angående viss vara meddela förordnande, som i 2 § första stycket sägs, må Konungen i avbidan på frågans slutliga prövning förbjuda innehavare av sådan vara att förfoga över den annorledes än till bruk av honom och den som av honom njuter kost eller stat.

Har ej inom trettio dagar från det sådant förbud blev gällande innehavaren förpliktats avstå varan till kronan, och ingiver han till Konungens befallningshavande en till Konungen ställd ansökning om förbudets hävande, skall förbudet upphöra att gälla, där ej sådant förpliktande sker inom lika tid från utgången av nyssnämnda trettio dagar eller från det ansökningen därefter ingavs.

4 §.

I fråga om den, som idkar tillverkning av vara, må, i den omfattning och för den tid Konungen bestämmer, förordnande enligt 2 § om varans avstående till kronan gälla även vara av samma slag, vilken kommer att av honom tillverkas.

5 §.

Prövas för åstadkommande, beredande, iståndsättande eller tillhandahållande av vara, som i 2 § avses, eller av annan lös egendom, som erfordras för transport av sådan vara, nödigt att fast egendom, byggnad eller annan anläggning ställes till kronans förfogande, eller finnes för transport av sådan vara eller av arbetare och annan driftspersonal för verksamhet, som nyss nämnts, nödigt att järnväg, fartyg eller annat transportmedel tages i anspråk för kronans räkning utan att avstås till kronan, vare innehavaren av dylik egendom pliktig att, i den mån Konungen så förordnar, mot ersättning ej mindre till kronan upplåta egendomen med tillhörande inredning eller utrustning eller därmed utföra arbete för kronans räkning än även tåla eller vidtaga erforderlig ändring eller förflyttning av inredning eller utrustning, som nu är nämnt. Vad sålunda är stadgat gälle ock om byggnad, som erfordras till bostad åt driftspersonal, samt om mark eller byggnad för upplag.

Har innehavare av egendom förpliktats att för åstadkommande av vara, som i 2 § sägs, med egendomen utföra arbete för kronans räkning, vare han dock ej pliktig att av sådan genom arbetet åstadkommen vara avstå mera än som uppenbarligen ej är oundgängligen behöfligt för honom eller den som av honom njuter kost eller stat.

6 §.

Förordnande eller förbud, varom i 2, 3 eller 5 § förmäles, må avse alla eller blott vissa innehavare av egendom av angivet slag. Sådant förordnande eller förbud vare mot innehavaren gällande när han därav fått del.

7 §.

Konungen eller den därtill av Konungen förordnats äge på särskild framställning pröva, huru mycket innehavare av vara, i fall som i 2, 3 eller 5 § sägs, må enligt där givna eller av Konungen meddelade bestämmelser behålla eller använda av varan.

Ej må sådan prövning avse lagligheten av åtgärd, som varuinnehavaren dessförinnan vidtagit.

Har beslut härom meddelats av annan än Konungen, må innehavaren sist å tjugonde dagen från det han erhållit del av beslutet däröver anföra besvär hos Konungen; dock lände beslutet utan hinder av anförda besvär till efterrättelse, om ej Konungen annorlunda förordnar.

8 §.

Innehavare av vara, som skall avstås till kronan eller är ställd under förbud, vare pliktig upplägga, förvara och vårda den; och varde nödig kostnad härför honom av kronan gottgjord.

9 §.

Skall vara jämlikt 2 § avstås till kronan, och möter ej genom innehavarens förvällande hinder att varan tages i besittning för kronans räkning, stånde kronan faran för att varan av våda förstöres, försämras eller minskas.

Häves förbud, som enligt 3 § meddelats, eller upphör det eljest att gälla utan att varan avstås till kronan, och har varan lidit skada till följd av förbudet, gälde kronan ersättning för skadan.

10 §.

Är tid inne, då vara jämlikt 2 § skall avstås till kronan, vare, ändå att ersättningen för varan ej erlagts eller bestämts, kronan ägare av varan.

Vad sålunda är stadgat gälle även, då vara, som åstadkommits genom arbete vartill någon enligt 5 § förpliktats, för kronans räkning tagits i besittning enligt vad Konungen bestämmer.

11 §.

Anspråk på ersättning av kronan, som av denna lag föranledas, skola med iakttagande av vad i andra och tredje styckena av denna § sägs prövas enligt de grunder, om vilka förmåles i gällande lag angående skyldighet för kommuner och enskilda att fullgöra rekvisitioner för krigsmaktens behov; och skall angående sätt och tid för ersättningens bestämmande och erläggande gälla vad i samma lag stadgas om likvid för fullgjord rekvisition.

Har vara jämlikt 2 § tredje stycket undergått beredning efter den bestämda tiden för varans avstående till kronan, skall ersättning utgå med hänsyn till varans värde, när beredningen skett.

Förordnar Konungen om avstående av vara, som är ställd under förbud, varde den innehavaren enligt 2 § tillkommande ersättning för varan så bestämd, som om varan skolat avstås vid den tid då förbudet blev gällande.

12 §.

Har vara, som borgenär hade såsom pant eller eljest under panträtt i handom, avståtts till kronan, eller har borgenär, som, då vara avstods, hade panträtt i varan utan att hava den under panträtt i handom eller ägde rätt att till säkerhet för sin fordran hålla varan kvar, hos den, som det tillkommer att gälda ersättningen för varan, innan sådant skett framställt yrkande att undfå betalning ur ersättningen, varde denna överlämnad till överexekutor i den ort, där varan avstods; och äge beträffande överexekutors förfarande med ersättningen bestämmelserna om fördelning hos utmättningsman av köpeskilling för utmättningsvis såld lös egendom motsvarande tillämpning.

13 §.

I förordnande, varom i 2 § första stycket eller 5 § stadgas, äge Konungen, i den mån så prövas nödigt, föreskriva, att egendom skall avstås eller upplåtas eller arbete utföras icke åt kronan utan åt annan, som i förordnandet bestämmes; och skall, då sådan föreskrift meddelats, vad ovan i denna lag stadgas om kronan i tillämpliga delar gälla beträffande den, som sålunda sättes i kronans ställe. Fullgöres ej inom stadgad tid honom åliggande skyldighet att gälda ersättning, som enligt denna lag skall utgå, vare kronan pliktig att, på ansökning av den till ersättningen berättigade, densamma gälda.

14 §.

Det åligger en var att, vid förfrågan av Konungens befallningshavande eller enligt dess uppdrag av kronobetjänt, lämna upplysning, huruvida och i vilken myckenhet han innehar i 2 § nämnd vara.

Vägrar någon vid sådan förfrågan att lämna den begärda upplysningen eller söker han vilseleda om sitt innehav av varan, äge Konungens befallningshavande låta verkställa undersökning av salubod, magasin, kontor eller annan lägenhet, varöver han förfogar, samt taga del av hans handelsböcker och andra dylika handlingar.

Vad vid sådan undersökning inhämtas må ej yppas i vidare mån än som erfordras för vinnande av det med undersökningen avsedda ändamål.

15 §.

Den, som med vetskap därom, att förordnande enligt 2 eller 5 § eller förbud enligt 3 § meddelats, olovligt förfogar över, skadar eller förstör vara eller annan egendom, som förordnandet eller förbudet avser, eller försummar att fullgöra honom enligt 8 § åliggande skyldighet att taga hand om sådan vara, varde dömd till böter från och med ethundra till och med tiotusen kronor eller till fängelse. Äro omständigheterna synnerligen försvårande, må dömas till straffarbete i högst två år. Lag samma vare, om någon vid förfrågan av Konungens befallningshavande eller enligt dess uppdrag av kronobetjänt vägrar att lämna upplysning, varom i 14 § förmäles, eller vid sådan förfrågan eller vid undersökning, som i samma § avses, söker vilseleda om sitt innehav av någon i 2 § nämnd vara.

Ådömda böter skola tillfalla kronan. Saknas tillgång till böternas fulla gäldande, skall förvandling ske enligt allmänna strafflagen.

16 §.

Har vid tid, då tillämpning av bestämmelserna i 2—15 §§ upphör, förordnande om varas avstående till kronan ännu ej blivit mot innehavaren gällande, vare förordnandet utan verkan. Förbud enligt 3 § eller förordnande enligt 5 § gälle ej längre än till nyss angivna tid. I fråga om ersättning, vartill någon enligt ovan meddelade bestämmelser vid nämnda tid är berättigad, så ock beträffande ansvar för dessförinnan begången förseelse, som i 15 § avses, skall vad ovan i denna lag stadgas fortfarande äga tillämpning.

17 §.

Genom denna lag göres ej inskränkning i den rätt till rekvisition, som enligt gällande författningar tillkommer militär myndighet.

18 §.

Konungen äge meddela bestämmelser om delgivning, genom kungörelse eller annorledes, och om verkställighet av förordnande eller förbud, varom i 2, 3 eller 5 § är stadgat, samt om användande för det avsedda behovet av vad enligt denna lag tagits i anspråk, så ock i övrigt giva de närmare föreskrifter, som må erfordras för tillämpning av denna lag.

Denna lag träder i kraft den 1 maj 1917.

Hava Konungen och riksdagen beslutit tillämpning av lagens 2—15 §§ från och med sagda dag, äge Konungen dessförinnan utfärda förordnande eller förbud med avseende å vara eller annan egendom, beträffande vilken motsvarande beslut enligt äldre lag länder till efterrättelse till och med den 30 april 1917, att oberoende av delgivning äga giltighet från och med den 1 maj 1917. I fråga om sålunda meddelat förbud skall den i 3 § först stadgade tid av trettio dagar räknas från tiden för varans beslagtågande; och skall jämväl i det avseende, varom förmäles i 11 § tredje stycket, hänsyn tagas till sistnämnda tid.

*Utdrag av protokollet över justitiedepartementsdrenden, hållet inför
Hans Maj:t Konungen i statsrådet å Stockholms slott
fredagen den 26 januari 1917.*

Närvarande:

Hans excellens herr statsministern HAMMARSKJÖLD,
Hans excellens herr ministern för utrikes ärendena WALLENBERG,
Statsråden: HASSELROT,
VON SYDOW,
friherre BECK-FRIIS,
STENBERG,
LINNÉR,
MÖRCKE,
VENNERSTEN,
WESTMAN,
BROSTRÖM.

Chefen för justitiedepartementet statsrådet Hasselrot anförde, efter gemensam beredning med chefen för finansdepartementet och chefen för jordbruksdepartementet, följande.

»Den av krigstidens utomordentliga förhållanden föranledda lagstiftningen om rätt att i det allmännas intresse förfoga över enskild egendom har hittills antagits endast för någon på förhand bestämd tidsperiod. Nuvarande lag i ämnet upphör att gälla med utgången av april månad 1917. Någon tvekan därom, att åtgärder måste vidtagas i syfte att även efter nämnda tid betrygga tillgången till en dylik lagstiftning kan icke förefinnas. Den erfarenhet, som vunnits sedan under hösten 1914 de första tveksamma stegen togos in på detta lagstiftningsområde,

Bihang till riksdagens protokoll 1917. 1 saml. 73 häft. (Nr 88.)

har allt tydligare visat, huru oundgängligt det under sådana förhållanden som de nuvarande är att det allmänna äger maktmedel för ordnande och ledande av det ekonomiska livet inom landet, framför allt såvitt angår tillgodoseende av befolkningens förbrukningsbehov. Lagstiftningen i ämnet har också alltmer vuxit till omfattning och innehåll. För varje gång densamma, efter utloppet av en giltighetsperiod, förnyats, hava däri införts nya stadganden, innefattande ett förtydligande och en närmare utveckling samt i allmänhet även en mer eller mindre väsentlig utvidgning av det allmännas befogenheter. Bestämmelser, vilka man från början såg med betänksamhet såsom i viss mån stridande mot rättsuppfattningen, hava småningom ingått i medvetandet såsom nödvändiga, ehuru visserligen endast i egenskap av en genom säregna förhållanden påkallad undantagslagstiftning. Att denna lagstiftning, såsom antagen endast för viss tid i sänder, hittills ägt provisorisk natur, har måhända varit nödvändigt och i alla händelser erbjudit åtskilliga fördelar. Så länge lagstiftningen helt och hållet eller åtminstone till större delen befann sig på försökets ståndpunkt, torde dess utveckling hava befrämjats därigenom, att vid slutet av varje giltighetsperiod samtliga äldre stadganden måst undergå förnyad prövning och ett osökt tillfälle att väcka förslag om deras fullständigande med nya bestämmelser förelagat. Försiktigheten har också talat för att man icke skulle såsom slutgiltiga antaga föreskrifter av så ny och säregen art, att det var svårt att bedöma deras verkningar. Det kan dock icke gärna anses lämpligt att längre låta detta provisoriska tillstånd fortfara. Att en lagstiftning i förevarande ämne även framdeles är oundgänglig under förhållanden likartade med de nuvarande torde kunna betecknas såsom visst, och det synes därför vara en berättigad önskan att, till lättnad för framtiden, en sådan lagstiftning ständigt finnes att tillgå, ehuru tillämpning därav icke får ifrågakomma under lugna och normala tider. Den utgör ett viktigt led av den beredskap inför svåra tidsförhållanden, vars värde och nödvändighet för ett land äro mer än nog ådagalagda av de senare årens tilldragelser. Man torde ock numera äga tillräcklig erfarenhet att kunna någorlunda bedöma vad en dylik lagstiftning bör innehålla. Även om det måste förutses att nya synpunkter med därav föranledda ändringsförslag fortfarande skola framträda i ganska stor omfattning, synes det därför icke vidare vara behöfligt att låta lagstiftningen i dess helhet efter vissa mellantider underställas statsmakternas prövning. Det var också redan under förarbetena till den nu gällande förfoganderättslagen ifrågasatt att densamma skulle antagas utan tidsbegränsning, och att denna tanke fick förfalla lär huvudsakligen hava berott därpå, att det

då föreliggande lagförslaget ansågs lida av en viss ofullständighet med hänsyn till därav berörda civilrättsliga förhållanden och icke vara tillräckligt genomarbetat i formellt avseende. I syfte att möjliggöra antagande av en slutlig lag i ämnet har jag nu låtit gällande bestämmelser underkastas en förnyad bearbetning. Av densamma har framgått förslag till en lag med den något förkortade rubriken *lag om förfogande över viss egendom under utomordentliga, av krig föranledda förhållanden*; och anhåller jag härmed att få för Eders Kungl. Maj:t anmäla detta förslag.

Under det förfogande över enskild egendom i allmänt intresse, vartill bemyndigande givits genom förevarande lagstiftning, inbegreps från början även fastställande av maximipris och tvångsförsäljning av varor, vilka innehavaren icke velat frivilligt sälja till fastställt maximipris. Såväl 1914 som 1915 års lag i ämnet innehöll bestämmelser i dessa avseenden vid sidan av stadgandena om det förfogande, som tager sig uttryck i varors inlösen för det allmännas räkning och därmed sammanhängande åtgärder. I den nu gällande lagstiftningen av år 1916 hava däremot bestämmelserna om maximipris och om vad man kan kalla det egentliga förfogandet skilts från varandra i olika lagar. Denna uppdelning, som vidtogs på framställning från några av de i anledning av krigsförhållandena tillsatta statskommissionerna, stod i samband därmed att omfattningen av den egentliga förfoganderättslagstiftningen väsentligt utvidgades; under det att densamma förut huvudsakligen avsett möjlighet att ordna befolkningens förbrukning av förnödenheter, infördes däri bestämmelser dels om varors avstående för direkta statsändamål, särskilt för krigsbruk, dels om förfogande över produktions- och transportmedel såväl för civila som för militära syften.

Huruvida den uppställning bestämmelserna i ämnet sålunda erhållit är lämplig och bör bibehållas kan vara föremål för olika meningar. Då det förslag, som låg till grund för den nuvarande förfoganderättslagen, granskades av lagrådet, crinrade två ledamöter därom, att de delar av förslaget, som avsåge tillgodoseende av krigsmaktens behov, hörde nära samman med stadgandena i den s. k. rekvisitionslagen; i den mån åter bestämmelserna gällde tillgodoseende av den civila befolkningens behov, stode de i ett visst sammanhang med föreskrifterna om rätt att fastställa maximipris och den därmed sammanhängande rätten till tvångsförsäljning. Med hänsyn härtill uttryckte nämnda ledamöter den önskan, att vid den förnyade prövning av ärendet, som borde föregå en definitiv lagstiftning, skulle tagas under övervägande, huruvida icke tilläventyrs de nya lagbestämmelserna lämpligare borde meddelas i den sålunda

antydde ordningen. Vid behandling av förslaget fäste därefter även lagutskottet uppmärksamhet vid nämnda frågor och framhöll, utan att uttala någon bestämd mening i desamma, vikten av att de underkastades sorgfällig förnyad prövning, innan en eventuell, för framtiden avsedd lagstiftning i ämnet företogs.

För min del vill jag ingalunda underkänna de skäl, som kunna åberopas till förmån för den inom lagrådet ifrågasatta uppdelningen av förevarande lagstiftningsområde, en uppdelning som i avseende å förfoganderättslagen skulle leda till att däri, liksom i 1914 och 1915 års lagar, upptoges bestämmelser om båda de särskilda huvudmedlen att tillgodose allmänhetens behov: maximipris och tvångslösen. Jag anser nämligen icke, att sådant sammanförande är i och för sig olämpligt eller, såsom kommissionerna i sin förenämnda framställning yttrade, föranleder bristande klarhet. Men å andra sidan synes mig även den nuvarande uppdelningen äga vissa företräden. Det kan stundom vara svårt att skilja mellan det förfogande, som sker för tillgodoseende av allmänhetens förbrukningsbehov, och det, som äger rum för krigsbruk eller eljest för fyllande av ett direkt statsbehov. Samma förfogande kan ju tjäna båda dessa syften. Oförnekligen står förfogande över enskild egendom för krigsbruk nära de åtgärder för militära ändamål, om vilka stadgas i rekvisitionslagen, men såsom kommissionerna framhållit, föreligger dock den skiljaktigheten, att rekvisitionslagen och den där stadgade militära rekvisitionsrätten mera avse fyllande av krigsmaktens tillfälliga och lokala behov. Den nu i förfoganderättslagen innefattade bestämmelsen om rätt att fordra avstående av vara, »som är för krigsbruk erforderlig eller eljest av betydelse för det allmänna», är dessutom icke, i vad den avser statsbehoven, inskränkt till sådana av rent militär art, och på samma sätt förhåller det sig med senare bestämmelser i lagen. Men stadganden, som tjäna statsintressen av civil natur, hava icke sin plats i rekvisitionslagen, och det torde svårligen kunna anses lämpligt att på olika lagar uppdelat bestämmelserna om förfogande för särskilda slag av statsändamål. Även må erinras därom att, oavsett förfoganderättens ändamål, samma bestämmelser böra gälla om dess användning och rättsverkningarna därav, och dylika med varandra sammanfallande, ganska vidlyftiga stadganden skulle alltså behöva införas i olika lagar, vilket skulle giva lagstiftningen i ämnet en olämplig tyngd. På grund av sålunda angivna förhållanden har jag funnit den nuvarande uppdelningen av nämnda lagstiftning böra bibehållas.

Det nu berörda spörsmålet om förenämnda bestämmelsers upp-

ställning, deras infogande i den ena eller den andra lagen synes i och för sig vara en formfråga av underordnad vikt. Det intresse, som inom riksdagen visades förslaget att i rekvisitionslagen införa stadgandena om förfoganderätt för försvarsändamål, torde emellertid äga sin förklaring däri, att dessa stadgandens användning härigenom skulle omgärdas med de grundlagsenliga garantier, som förefinnas i fråga om rekvisitionslagens tillämpning. Enligt § 74 regeringsformen gäller i sådant avseende, att rekvisitionsrätt får utövas endast från den dag, då, enligt beslut av Konungen i statsrådet och efter utfärdande av riksdagskallelse, rikets krigsmakt eller någon del därav ställes på krigsfot, intill den dag, då krigsmakten skall återgå till fredsfot. Därest nu en förfoganderätt, i vissa hänseenden vidsträcktare och mera ingripande än rekvisitionsrätten, stadgas i en lag utan begränsning av dess giltighetstid, synes det, även om man beaktar att förfoganderätten i olikhet med rekvisitionsrätten för sin användning i det särskilda fallet är beroende icke av militär myndighets utan av Kungl. Maj:ts beslut, icke saknas fog för den önskan, att i fråga om denna lag — och detta ej blott i vad den gäller förfoganderätt för militära ändamål — skapas en motsvarande trygghet för att dess bestämmelser ej komma i tillämpning under andra förhållanden än sådana, för vilka lagen är avsedd. Såsom förenämnda kommissioner i den av dem gjorda framställningen uttalade, torde det dock icke låta sig göra att binda förfoganderätten vid samma förutsättning som den militära rekvisitionsrätten, nämligen att krigsmakten är mobiliserad. Nuvarande förhållanden visa tydligt, att förfoganderättslagen kan behöva tillämpas även å tider, då mobilisering icke äger rum. Däremot synes det vara lämpligt, att sådan tillämpning såsom regel göres beroende av Konungens och riksdagens gemensamma beslut. Det kan dock förekomma förhållanden, då tiden icke medgiver att underställa frågan riksdagens prövning, och med hänsyn till dylika fall måste Konungen mellan riksdagar hava rätt att sätta lagen i tillämpning för någon kortare tid, intill dess riksdagen hunnit sammanträda och behandla frågan om fortsatt tillämpning. För ett beslut i ämnet, vare sig det fattas med eller utan riksdagens medverkan, bör naturligtvis förutsättas, att riket befinner sig i krig eller krigsfara eller att eljest utomordentliga, av krig föranledda förhållanden råda. Tillräcklig anledning att, genom omarbetning och utvidgning av § 74 regeringsformen, i grundlag införa bestämmelser i nämnda hänseenden torde däremot icke föreligga. I vad förfoganderätten avser andra allmänna ändamål än de militära, kan någon analogi icke åberopas för dess omnämnande i grundlag. Den innebär för undantagsförhållanden en befogenhet att tvångsvis för-

värva äganderätt till lös egendom och nyttjanderätt till fast egendom och står i dessa hänseenden nära den ständigt gällande, likaledes synnerligen viktiga rätten till expropriation av fastighet, men några gränser för sistnämnda rätt finnas ej uppdragna genom grundlag.

Den bearbetning av förfoganderättslagen, som lett till det nu föreliggande lagförslaget, har väsentligen haft till ändamål att söka tillgodose de inom lagrådet vid granskning av ett tidigare förslag uttryckta önskingarna därom, att vissa civilrättsliga frågor, som sammanhånga med denna lagstiftning, måtte göras till föremål för närmare undersökning, än förhållandena medgivit vid det föregående förslagets utarbetande. I sammanhang härmed har försök gjorts att genom jämkad avfattning av åtskilliga bestämmelser i lagen giva dem ökad tydlighet och överskådlighet. Även i sak hava ändringar vidtagits, i det att dels vissa äldre bestämmelser jämkats, dels stadganden meddelats i ämnen, där antingen den nuvarande lagens ståndpunkt är oviss eller erfarenheten visat behov av nya föreskrifter. För den sålunda vidtagna omarbetningen, i den mån den är av saklig betydelse, torde det tillåtas mig att lämna en kort redogörelse vid förslagets särskilda paragrafer.

1 §. I 1 § angivas förutsättningarna för att den föreslagna lagens huvudbestämmelser, som innefattas i 2—14 §§, skola träda i tillämpning. Utöver vad jag förut yttrat härom torde nu endast behöva nämnas, att förordnande om lagens tillämpning skall kunna av Konungen och riksdagen gemensamt meddelas för viss tid eller tills vidare, samt att, om Konungen mellan riksdagar givit sådant förordnande och riksdagen ej av annan anledning sammanträder inom trettio dagar därefter, riksdagskallelse skall utfärdas och förordnandet ej gälla längre än till dess trettio dagar från riksdagens sammanträde förflutit.

2 §. Vid formuleringen av 2 §:ens första stycke, som motsvarar 2 § i gällande lag, hava de slag av varor, vilkas avstående kan fordras, och de ändamål, för vilka sådan fordran kan framställas, angivits något närmare än i sistnämnda paragraf. Beträffande varuslagen har, såvitt fråga är om tillgodoseende av befolkningens förbrukningsbehov, intagits den uppräknig, som från början införts och fortfarande finnes i bestämmelserna om maximipris, dock med den olikhet att, under det i dessa bestämmelser uppräknigen slutas med orden »eller annan dylik förnödenhet» och sålunda innefattar en verklig begränsning till de uppräknade varuslagen och med dem jämförliga, enligt förslaget skyldighet föreligger att avstå även varje »annan för befolkningen viktig förnödenhet.» Genom uppräknigen undantages alltså icke något slag av viktiga förnödenheter, utan förslaget överensstämmer med gällande lag däri, att

åt förfoganderätten givits så vidsträckt omfattning att i huvudsak endast lyxartiklar äro helt och hållet uteslutna. Såsom föremål för förfoganderätten angivas ytterligare varor, som äro behöfliga för krigsbruk eller annat statens ändamål, för kommun eller allmän inrättning eller eljest för något särskilt ändamål av betydelse för det allmänna. I avseende å förfoganderättens utsträckning till särskilda varuslag torde denna del av stadgandet sammanfalla med den föregående; även här kan så gott som allt utom lyxföremål komma i fråga. Slutligen nämnas även varor, som kunna användas för åstadkommande, beredande, transport eller tillhandahållande av varor av något förut angivet slag. Härigenom gives uttryck däråt att, utan tvivel i överensstämmelse med gällande lag, ej blott varor, som genom förbrukning omedelbart tillgodose ett visst ändamål, utan även nyttigheter så att säga i andra linjen, vilka kunna användas för produktionen av förbrukningsvaror, för deras transport — t. ex. fordon — eller för deras tillhandahållande — t. ex. säckar — inbegripas under förfoganderätten.

Den sålunda lämnade beskrivningen på de varor, som kunna tagas i anspråk för det allmännas räkning, har enligt förslaget mening sin egentliga betydelse däri, att genom densamma lämnas en ledning till svar på frågan, för vilka ändamål förslaget innebär rätt att påkalla varors avstående. Enligt nuvarande lag förefinnes befogenhet härtill, så snart utan dylik åtgärd svårighet kan uppstå att tillgodose »allmänt behov». Otvivelaktigt innefattas härvid under nämnda uttryck såväl vad man kan kalla allmänhetens behov som ock det allmännas egna behov. Såsom jag förut vid olika tillfällen uttalat, lär det svårigen låta sig göra att i detta fall på samma sätt som vid annan expropriationslagstiftning angiva de särskilda ändamål, för vilka i det allmännas intresse enskild rätt måste vika. Liksom föremålen för förfoganderätten torde dennas nödvändiga syften vara alltför mångfaldiga och olikartade, för att någon verklig, från olika synpunkter tillfredsställande begränsning skulle kunna givas. En dylik begränsning, vars åstadkommande även inom den allmänna expropriationslagstiftningen tillhör de allra mest svårlosta uppgifterna, synes för övrigt, om också utan tvivel önskvärd jämväl på nu förevarande lagstiftningsområde, dock icke där vara lika nödvändig som på det förra. Den egentliga expropriationslagstiftningen har ju större betydelse såtillvida, som den är ständigt tillgänglig och innefattar befogenhet att förvärva äganderätt till fast egendom, medan däremot den endast för utomordentliga kristider avseende förfoganderättslagstiftningen ej innebär lösningsrätt i fråga om annat än varor, alltså lös egendom, och beträffande fast egendom allenast giver befogenhet att fordra

upplåtelse av nyttjanderätt. Ehuru jag icke har att föreslå några bestämmelser, genom vilka förfoganderättens ändamål närmare begränsas, har jag emellertid trots en i viss mån ökad klarhet om syftet med denna rätt och om dess väsentliga tillämpningsområden kunna vinnas därigenom, att i stället för det sammanfattande begreppet »allmänt behov» angivas de båda huvudgrupperna av dylika behov — dels befolkningens förbrukningsbehov, dels de direkt allmänna behoven — samt därjämte inom vardera av dessa grupper såsom exempel nämnas de viktigaste och allmännast förekommande slagen av behov.

I avseende å bestämmelsen om undantag för husbehov må erinras, att den föreslagna lydelsen, som överensstämmer med den nuvarande, icke giver rätt att undantaga vara för dess användande till utfodring av kreatur.

I förslaget har vidare föreskrivits, att förordnande om varas avstående skall innefatta bestämmelse jämväl om tiden härför. Att denna föreskrift ansetts erforderlig sammanhänger med en i förslagets 9 § upptagen bestämmelse om den tid, då äganderätten till vara skall övergå på kronan. Tiden för varas avstående kan tydligen bestämmas antingen så, att varan skall avstås omedelbart, eller ock till någon annan i förordnandet angiven tidpunkt.

Andra stycket av förevarande paragraf innehåller en bestämmelse, som säkerligen är ägnad att underlätta förfoganderättslagens tillämpning. Det finnes icke för närvarande uttryckligen stadgat, om innehavare av vara, som skall avstås, kan förpliktas att ombesörja viss för varans användbarhet erforderlig beredning, huruvida alltså t. ex. en jordbrukare, från vilken spannmål inlöses, kan förklaras skyldig att avlämna densamma i tröskat skick. Tydligt är visserligen, att om en egendom enligt förfoganderättslagens 4 § tages i anspråk, det kan åläggas innehavaren att med de hjälpmedel, som å egendomen stå honom till buds, ombesörja tröskning av egendomens spannmålsförråd. Men uppenbarligen är det lämpligare, att ett dylikt arbetsresultat kan vinnas utan att man behöver gå den nu angivna omvägen. Det synes därför böra stadgas, att skyldighet till beredning av vara kan inom lämpliga gränser åläggas innehavaren utan att behöva ställas i samband med förfogande över egendom. Någon avsevärd betänklighet mot dylik arbetsförpliktelse torde knappast böra finnas, om gränsen för densamma uppdrages så, att innehavaren är skyldig ombesörja endast sådan beredning av varan, som enligt gängse förfarande med denna och efter ortens sed skulle hava verkställts av honom, ifall varan ej tagits i anspråk för kronans räkning.

Enligt § 3 i förordningen med närmare bestämmelser för verk-

ställighet av förfoganderättslagen tillkommer det Kungl. Maj:ts befallningshavande att, då avträdd vara skall forslas till ort utom det län, där den vid tiden för avståendet befann sig, bestämma den plats inom länet, där varan skall avlämnas. Den sålunda stadgade skyldigheten för innehavare av vara att forsla denna till ort inom länet, där den lämpligen kan mottagas för kronans räkning, synes vara av sådan natur, att bestämmelsen därom bör få sin plats i förfoganderättslagen. Den har nu upptagits i tredje stycket av förslaget 2 §. Då forslingskyldighet tydligen lika väl kan erfordras i fråga om vara, som skall stanna inom länet, har den äldre bestämmelsen tillika jämkats i detta avseende.

3 § i förslaget överensstämmer i huvudsak med samma paragraf i nuvarande lag. Att uttrycket »beslag» ändrats till »förbud» mot visst förfogande över vara har endast föranletts därav, att den senare beteckningen ansetts närmare motsvara den här ifrågavarande åtgärdens rättsverkningar. Tiden för beslagets eller förbudets giltighet har något utsträckt, i det att detsamma skall upphöra att gälla först om, efter en period av trettio dagar, nya trettio dagar förflutit från en av varans innehavare gjord framställning om åtgärdens hävande, utan att förordnande om varans avstående meddelats. Har sådan framställning gjorts under den först angivna tidsperioden, torde de nya trettio dagarna böra räknas från dennas utgång. Vissa bestämmelser om ersättning hava flyttats till 7 och 8 §§ i förslaget.

3 §.

Då i förslaget stadgas om förbud för »innehavare av viss vara», avses härmed givetvis, att ett sådant förbud, lika väl som ett förordnande enligt 2 §, skall kunna gälla såväl alla innehavare av varan, inom hela riket eller å särskild ort, som ock allenast vissa angivna innehavare av varan. Likaledes ligger i sakens natur, att ett förordnande av ena eller andra slaget kan riktas antingen mot en varuinnehavares hela parti av varan, med särskilt angivna undantag, eller ock mot någon större eller mindre del av hans varuparti.

Även må framhållas att ett dylikt förordnande i fråga om visst varuslag inom ett större eller mindre område icke kan anses äga tillämpning å varor av samma slag, vilka efter förordnandets meddelande genom införsel, tillverkning eller annorledes bliva att tillgå inom nämnda område. Är det behöfligt att förfoga även över de sålunda tillkomna varorna, måste för detta ändamål ett nytt förordnande meddelas.

Under det att således ett förbud, som enligt 3 § utfärdas, endast skall kunna angå vid tiden härför tillgängliga varupartier, torde en motsvarande regel icke böra utan undantag gälla om förordnanden enligt

4 §.

2 §. Med bestämmelsen i 4 § avses att fylla ett förefintligt behov, att en producent skall kunna genom ett enda förordnande förpliktas att avstå hela sin tillverkning av angiven vara under viss tid. Det skall sålunda t. ex. kunna föreskrivas, att allt smör, som under den bestämda tiden tillverkas vid ett mejeri, skall avstås till kronan.

5 §.

De bestämmelser om förfogande över produktions- och transportmedel, som 4 § av nuvarande lag innehåller, hava motsvarighet i förslaget 5 §. I motsats till de i 2 § innefattade stadgandena om avstående av äganderätten till vara avse nämnda bestämmelser endast tvång att upplåta nyttjanderätt till viss egendom eller med densamma utföra arbete för kronans räkning. Såvitt angår produktionsmedel inbegripas under dessa bestämmelser endast fast egendom samt byggnader och andra anläggningar, vilka, utan att civilrättsligt vara fast egendom, dock till sin natur äro därmed jämförliga, ävensom till sådan egendom eller anläggning hörande inredning eller utrustning av annat slag än i 2 § angivna varor. Över sådana för produktionen behöfliga föremål, som äro att anse såsom varor, får icke förfogas enligt 5 §, utan de skola lösas enligt 2 §. Hit böra även i allmänhet räknas de tillbehör, verktyg och därmed likartade föremål, som genom sin användning vid produktionen förslitas eller eljest förbrukas. Att i nämnda avseende uppdraga en bestämd gräns för den ena eller den andra bestämmelsens tillämpning är tydligen förenat med svårigheter. Då förbrukade föremål i varje fall skola ersättas av kronan, torde denua oklarhet dock icke vara av särdeles stor praktisk betydelse. Vad därefter transportmedlen beträffar, skall enligt förslaget, såsom även gällande lag innebär, förfogande med nyttjanderätt kunna äga rum såväl över järnvägar och annan fast egendom som även över transportmedel, vilka äga lös egendoms natur. I den mån transportmedel av sistnämnda slag äro att anse såsom varor, kan över dem förfogas antingen enligt 2 eller enligt 5 §, och då varubegreppet enligt förvarande lagstiftning är avsett att tagas i så vidsträckt bemärkelse, att därunder kunna innefattas t. ex. dragare, automobiler och andra fordon, förefinnes sådan valfrihet i ganska väsentlig omfattning. Däremot bör i fråga om förbrukningsartiklar, även då de tjäna transportändamål, naturligtvis endast 2 § tillämpas.

Såsom ett andra stycke har i 5 § intagits bestämmelse om rätt för den, som förpliktats att med sin egendom producera varor för kronans räkning, att av dessa varor för husbehov behålla en myckenhet motsvarande den, som han enligt 2 § skulle hava ägt undantaga vid varornas avstående till kronan. Det synes vara billigt, att t. ex. en

jordbrukare får sitt husbehov tillgodosett av egendomens produkter, oberoende av om kronans anspråk på desamma framställts före eller efter produktionen.

I nuvarande förfoganderättslag är ej särskilt stadgat, i vilken ordning det i händelse av meningsskiljaktighet skall bestämmas, huru mycket innehavare av vara vid dess avstående eller beslag därå äger undantaga för husbehov. Av den Kungl. Maj:t tillkommande befogenheten att meddela föreskrifter, som erfordras för förfoganderättslagens tillämpning, följer att Kungl. Maj:t äger giva allmänna eller för särskilda förfoganden avsedda bestämmelser, genom vilka, inom den i lagen angivna ramen, gränserna för förfogandets utsträckning i förhållande till husbehovet närmare uppdragas. Men om i särskilt fall tvist uppstår om tolkningen av de i lagen eller administrativa förordnanden meddelade föreskrifterna, erfordras härjämte bestämmelse, huru en sådan tvist skall lösas. Det synes böra tillkomma Kungl. Maj:t eller myndighet, som av Kungl. Maj:t bestämmes, att bedöma, huruvida ett framställt anspråk på användande för husbehov är skäligt och kan godkännas. Ett stadgande härom har upptagits i 6 § av förslaget.

6 §.

Enligt 3 § i förfoganderättslagen är innehavare av vara, som tagits i beslag, skyldig att under beslagstiden taga vård om varan, och skall nödig kostnad för varans uppläggning, förvaring och vård under nämnda tid gottgöras honom. En liknande bestämmelse synes vara erforderlig för den tid, som, efter det förordnande om varas avstående meddelats, kan förflyta, innan varan omhändertages för kronans räkning. 7 § i förslaget innehåller ett sålunda utvidgat stadgande i ämnet.

7 §.

Om beslag häves eller eljest upphör att gälla, skall enligt 3 § i nuvarande lag ersättning lämnas för skada, som till följd av beslaget kan hava uppkommit å varan. En motsvarande bestämmelse finnes i andra stycket av förslagets 8 §.

8 §.

Skada, som under beslagstiden uppkommit genom olyckshändelse utan att hava föranletts av beslaget, skall alltså drabba innehavaren. Frågar man sig, vad i sådant avseende bör gälla, om skada genom olyckshändelse träffat vara, som enligt meddelat förordnande skall avstås utan att dock avstående ännu ägt rum, torde billigheten befinnas kräva en längre gående ansvarighet för kronan. Innehavaren har ej någon utsikt att återfå förfoganderätten över varan utan denna ligger för kronans räkning, och om en senare tid utsatts för verkställighet av förordnandet, får detta uppskov antagas vara bestämt i kronans intresse och icke i innehavarens. Då nu en bestämmelse om ansvarigheten i

dylika fall införts i första stycket av förevarande paragraf, har med hänsyn härtill åt densamma givits det innehåll, att kronan skall stå faran, under förutsättning dock att ej genom innehavarens förvållande möter hinder att varan tages i besittning av kronan.

Någon särskild bestämmelse om ansvaret för skada, som genom olyckshändelse träffar enligt 5 § upplåten egendom, synes icke vara behöflig. Liksom enligt gällande lag torde nämligen i fråga om rätten till ersättning — härunder inbegripen jämväl gottgörelse för skada i nu förevarande fall — böra hänvisas till rekvisitionslagens bestämmelser. Frågan om ansvaret för sådan skada och om ersättning därför kommer alltså att bedömas enligt föreskrifterna i § 6 mom. 4, § 7 mom. 2 och 3 samt § 8 av rekvisitionslagen.

9 §.

För närvarande torde, i brist på särskilt stadgande, anses gälla, att äganderätten till en vara, som avstås till kronan, övergår i och med det att varans innehavare erhåller föreläggande att avstå från varan. Sådant föreläggande skall enligt §§ 1 och 8 i verkställighetsförordningen meddelas därigenom, att kungörelse om förordnande, som avser all inom visst område befintlig vara av angivet slag, anslås å lämpliga platser inom den eller de av förordnandet berörda kommunerna samt annat förordnande om varas avstående delgives innehavaren enligt bestämmelserna om stämning. Det kan måhända synas, som om vid ett förordnande av det förra slaget äganderättens övergång bygges på alltför svaga grunder, ifall densamma anses bunden vid förordnandets kungörande, då vid tiden härför kanske icke är med visshet känt, av vilka personer varan innehaves, och ännu mindre, huru mycket en var av dem innehar. Emellertid kan såsom det regelmässiga förutsättas, att ett dylikt vittomfattande förordnande föregåtts av beslag eller förbud enligt 3 §. En åtgärd av sistnämnda slag åter medför enligt § 4 i verkställighetsförordningen skyldighet för den därav berörda varans innehavare att inom viss kort tid lämna uppgift om sitt förråd av varan. I betraktande härav och då formerna för förfoganderättens användning skulle på ett olämpligt sätt förtyngas, om kronan för att bli ägare av varan skulle nödgas vidtaga någon särskild senare åtgärd, har äganderättens övergång enligt förslaget förlagts till den tid, då varan enligt innehavaren — genom kungörelse eller annorledes — delgivet förordnande skall avstås till kronan.

En särskild bestämmelse i förevarande ämne synes vara erforderlig för det fall, att produktiv egendom enligt 5 § i förslaget tages i anspråk, icke på det sätt att kronan själv besörjer produktionen, utan så att innehavaren förpliktas att med egendomen utföra arbete för kronans räkning.

För att äganderätten till varor, åstadkomna genom sådant arbete, skall övergå till kronan, torde lämpligen böra förutsättas att varorna tagits i besittning för kronans räkning. Huru härvid skall tillgå bestämmas av Kungl. Maj:t, som äger att för ändamålet träffa de enklaste och mest praktiska anordningar.

Förslagets 10 § överensstämmer med 5 § i gällande lag.

10 §.

Det förhållandet, att vara är föremål för panträtt eller retentionsrätt, kan naturligtvis icke få utgöra hinder för att varans avstående till kronan påfordras, men rättighetshavarens intresse bör skyddas därigenom att han sättes i tillfälle att av ersättningen för varan erhålla betalning för sin fordran. Bestämmelser i sådant syfte hava införts i 11 § av förslaget. Liksom i fråga om fördelning av köpeskillingen för utmätningssvis såld lös egendom göres i nämnda avseende skillnad mellan å ena sidan det fallet, att borgenär haft den avstådda egendomen såsom pant eller eljest under panträtt i handom, samt å andra sidan det fallet, att borgenär haft panträtt i egendomen, utan att hava den under panträtt i handom, eller ägt retentionsrätt till egendomen. I förra fallet skall utan särskilt yrkande av borgenären betalning ur ersättningen hållas honom tillhanda. I senare fallet har borgenären att hos myndighet eller annan, som det tillkommer att gälda ersättningen, före dennas utbetalning till ägaren framställa yrkande om att undfå likvid. Är på det ena eller det andra sättet ett betalningsanspråk anhängigt, skall ersättningen överlämnas till överexekutor i den ort, där varan fanns vid tiden för dess avstående. Enligt förslaget skall denne sedermera iakttaga ett förfarande, motsvarande det som är stadgat för fördelning hos utmätningssman av köpeskillning för utmätningssvis såld lös egendom. Härmed åsyftas särskilt bestämmelserna i 141 § utsökningslagen i tillämpliga delar.

11 §.

Det kan ifrågasättas, huruvida icke hänsyn borde tagas jämväl till möjligheten av att egendom, som avstås, är inbegripen under förlagsinteckning. Denna fråga torde dock icke äga sådan betydelse, att i avseende därå särskilda bestämmelser, som skulle bliva av ganska invecklad natur, kunna anses vara av behovet påkallade.

I en från krigsmaterielkommissionen inkommen framställning har såsom en väsentlig olägenhet vid den nuvarande förfoganderättslagstiftningens tillämpning framhållits, att kronan för att fylla sin uppgift att reglera en varas förbrukning vore nödsakad att först köpa varan och sedan sälja densamma, i den mån den skulle begagnas för olika syften. Då det vore att förvänta, att vid krig eller krigsfara det bleve nödvändigt att använda lagen i mycket stor utsträckning, skulle tydligen kronan behöva vidkännas avsevärda penningutlägg, om lagens verk-

12 §.

ningar skulle kunna göra sig mera allmänt gällande. Genom en lagändring borde möjliggöras för kronan att bestämma över en i beslagtagen varas användning utan att behöva först själv bliva ägare av varan. Härigenom skulle undvikas dels mycket stora kapitalutlägg för kronan under en för statskassan i övrigt synnerligen krävande tid dels ett otal besvärliga affärstransaktioner. Varje åtgärd, som vore ägnad att befordra snabbhet och bespara arbetskrafter, måste under krig ovillkorligen genomföras, och andra hänsyn borde därför vika, även om de under fredsförhållanden kunde vara än så vägande.

Jämväl från andra håll har av dem, som omedelbart haft hand om denna lagstiftnings användning, gjorts gällande att en ändring av nuvarande bestämmelser i den sålunda angivna riktningen utgör ett önskningsmål av särdeles stor betydelse. Vad man härvid närmast vill vinna är, att de särskilda organisationer — råvarubolag eller föreningar eller med dem jämförliga — som bildas med ändamål att, sedan tillgängliga förråd av någon vara enligt Kungl. Maj:ts förordnande avståtts av deras förutvarande innehavare och ställt till det allmännas förfogande, efter lämplig fördelning hålla varan vederbörande producenter till handa, måtte kunna direkt inlösa varuförråden från de förra innehavarna utan att kronan skall behöva härvid vara mellanhand. Det anses otvivelaktigt, att härigenom skulle beredas kronan en stor ekonomisk lättnad och tillika vinnas en högst värdefull förenkling av förfarandet.

En dylik ur det allmännas synpunkt önskvärd omläggning av nuvarande bestämmelser torde även med hänsyn till varuinnehavarnas intressen icke böra möta något hinder, under förutsättning att kronan fortfarande, i mån av behov, ansvarar för gäldande till varuinnehavarna av dem tillkommande ersättning. Jag har därför låtit i förslagets 12 § upptaga stadganden om rätt för Kungl. Maj:t att, med nyss angivna ansvarighet för kronan, i förordnande om avstående eller upplåtande av egendom eller utförande av arbete sätta annan i kronans ställe.

13 och 14 §§. Bestämmelserna i förslagets 13 och 14 §§ motsvara innehållet av 6 och 7 §§ i gällande lag och hava endast i formellt hänseende något jämkats.

15 §. I 15 § innefattas övergångsbestämmelser för de tider, då ett förordnande om tillämpning av 2—14 §§ i den föreslagna lagen upphör att gälla. Dessa bestämmelser äro byggda på huvudsakligen samma grunder som de övergångsstadganden, vilka hittills åtföljt de särskilda förfoganderättslagarna.

16 §. Förslagets 16 § överensstämmer med 8 § i nuvarande lag.

17 §. 9 § av nuvarande lag har i förslaget, där den motsvaras av 17 §,

erhållit en något jämkad lydelse. Anledningen till de sålunda vidtagna ändringarna är särskilt att det ansetts lämpligt i förslaget lämna en antydan därom, att de viktiga rättsverkningar i fråga om äganderättens övergång m. m., som följa av ett förordnandes delgivning, kunna förbindas även med en delgivning, som sker allenast genom kungörelse.

Tydligt är att, om förfoganderättslagen, på sätt nu föreslås, omarbetas i åtskilliga hänseenden, även den till nuvarande lag anknutna verkställighetsförordningen måste undergå motsvarande jämkningar. Frågan härom torde emellertid icke böra upptagas till avgörande, innan själva lagens lydelse blivit slutligt bestämd.»

Föredragande departementschefen uppläste härefter det anmälda lagförslaget, som var av den lydelse bilaga vid detta protokoll utvisar, och hemställde, att lagrådets utlåtande över förslaget måtte för det i § 87 regeringsformen angivna ändamål inhämtas genom utdrag av protokollet.

Till denna av statsrådets övriga ledamöter biträdda hemställan täcktes Hans Maj:t Konungen lämna bifall.

Ur protokollet:
Israel Myrberg.

Förslag

till

Lag

om förfogande över viss egendom under utomordentliga, av krig föranledda förhållanden.

Härigenom förordnas som följer:

1 §.

Vid krig eller krigsfara, vari riket befinner sig, eller eljest under utomordentliga, av krig föranledda förhållanden må förordnas, att bestämmelserna i 2—14 §§ av denna lag skola träda i tillämpning. Sådant förordnande må meddelas av Konungen och riksdagen gemensamt, att gälla för viss tid eller tillsvidare. Mellan riksdagar äge ock Konungen giva dylikt förordnande. Har Konungen denna rätt begagnat, låte, om ej riksdag skall sammanträda inom trettio dagar, utfärda riksdagskallelse, och gälle förordnandet ej längre än till dess trettio dagar förflutit från det riksdagen sammanträtt.

2 §.

Där för tillgodoseende inom riket eller någon del därav eller å särskild ort av befolkningens behov av livsmedel, foder för kreatur, vara, som är avsedd att genom sin förbränning alstra värme, ljus eller kraft, beklädnadsvara eller annan för befolkningen viktig förnödenhet eller ock för beredande av tillgång till vara, som är behöflig för krigsbruk eller annat statens ändamål, för kommun eller allmän inrättning eller eljest för något särskilt ändamål av betydelse för det allmänna, det prövas nödigt, att kronan icke tillhörig vara, som nu är nämnd eller

som kan användas för åstadkommande, beredande, transport eller tillhandahållande av dylik vara, ställes till kronans förfogande, vare den, som innehar vara av något nu angivet slag, pliktig att, om Konungen så förordnar, till kronan mot ersättning avstå varan, i den mån denna uppenbarligen ej är oundgängligt behöflig för innehavaren eller den som av honom njuter kost eller stat. I förordnande, som nu är nämnt, skall bestämmas tiden för varans avstående till kronan.

Är vara, som på grund av meddelat förordnande skall avstås till kronan, ej i så berett skick som erfordras för varans användande till det därmed avsedda ändamålet, vare innehavaren, enligt vad Konungen förordnar, pliktig att innan varan avstås eller därefter låta den undergå nödig beredning, i den mån denna enligt gängse förfarande med varan och ortens sed skulle hava verkställts av innehavaren, om varan ej tagits i anspråk för kronans räkning. Ersättningen för varan skall bestämmas med hänsyn till dess skick efter sålunda företagen beredning.

Det åligger innehavare av vara, som avstås till kronan, att, om varan finnes å ort, där den ej lämpligen kan tagas i besittning för kronans räkning, föra varan till lämplig ort, som bestämmes av Konungen eller den Konungen därtill bemyndigat; dock vare innehavaren ej pliktig att föra varan utanför det län, där den finnes. För varans förflyttning njute innehavaren ersättning av kronan.

3 §.

Är fråga om att meddela förordnande, som i 2 § första stycket sägs, må Konungen i avbidan på frågans slutliga prövning förbjuda innehavare av viss vara, som förordnandet kan avse, att förfoga över varan annorledes än till förbrukning av honom och den som av honom njuter kost eller stat. Har ej inom trettio dagar, från det sådant förbud delgivits innehavaren, Konungen genom beslut, varav innehavaren fått del, förordnat om varans avstående till kronan, och ingiver innehavaren till Konungens befallningshavande en till Konungen ställd ansökning om förbudets hävande, skall förbudet upphöra att gälla, där föreskrift om varans avstående ej delgives innehavaren inom trettio dagar från utgången av nyssnämnda tid eller från det ansökningen efter samma tid ingivits.

Förordnar Konungen om varans avstående till kronan, varde den innehavaren enligt 2 § tillkommande ersättning för varan så bestämd, som om förordnandet meddelats vid den tid då förbudet delgavs honom.

4 §.

I fråga om den, som idkar tillverkning av vara, må, i den omfattning och för den tid Konungen bestämmer, förordnande enligt 2 § om varans avstående till kronan gälla även vara av samma slag, vilken efter förordnandets delgivning av honom tillverkas.

5 §.

Prövas för åstadkommande, beredande, iståndsättande eller tillhandahållande av vara, som i 2 § avses, eller av annan lös egendom, som erfordras för transport av sådan vara, nödigt att fast egendom, som innehaves av annan än kronan, eller ock kronan ej tillhörig byggnad eller annan anläggning, som icke utgör fast egendom, ställes till kronans förfogande, eller finnes för transport av sådan vara eller av arbetare och annan driftspersonal för verksamhet, som nyss nämnts, nödigt att järnväg, fartyg eller annat transportmedel, som icke tillhör kronan, tages i anspråk för kronans räkning utan att avstås till kronan, vare innehavaren av dylik egendom pliktig att, i den mån Konungen så förordnar, mot ersättning ej mindre upplåta egendomen samt, om inredning eller utrustning är därmed förenad, jämväl denna till kronan eller med egendomen utföra arbete för kronans räkning än även tåla eller vidtaga erforderlig ändring eller förflyttning av inredning eller utrustning, som nu är nämnd. Vad sålunda är stadgat gälle ock om byggnad, som erfordras till bostad åt driftspersonal, samt om mark eller byggnad för upplag.

Har innehavare av egendom förpliktats att för åstadkommande av vara, som i 2 § sägs, med egendomen utföra arbete för kronans räkning, vare han dock ej pliktig att av sådan genom arbetet åstadkommen vara avstå mera än som uppenbarligen ej är oundgängligen behöfligt för honom eller den som av honom njuter kost eller stat.

6 §.

Konungen eller den därtill av Konungen förordnats äge i särskilda fall pröva, huru mycket innehavare av vara vid kronans förfogande däröver må enligt 2, 3 eller 5 § behålla eller använda av varan.

Har beslut härom meddelats av annan än Konungen, må innehavaren sist å tjugonde dagen från det han erhållit del av beslutet däröver anföra besvär hos Konungen; dock lände beslutet utan hinder av anförda besvär till efterrättelse, om ej Konungen annorlunda förordnar.

7 §.

Innehavare av vara, som enligt honom delgivet förordnande skall avstås till kronan eller, efter vad i 3 § stadgas, ställts under förbud, vare pliktig upplägga, förvara och vårda varan; och varde nödig kostnad härför honom av kronan gottgjord.

8 §.

Har förordnande, att vara skall avstås till kronan, delgivits innehavaren, och möter ej genom hans förvållande hinder, att varan tages i besittning för kronans räkning, stånde kronan faran för att varan av våda förstöres, försämras eller minskas.

Häves förbud, som enligt 3 § meddelats, eller upphör det eljest att gälla utan att varan avstås till kronan, och har varan lidit skada till följd av förbudet, gälde kronan ersättning för skadan.

9 §.

År den tid inne, då vara enligt innehavaren delgivet förordnande skall avstås till kronan, vare, ändå att ersättningen för varan ej erlagts eller bestämts, kronan ägare av varan.

Vad sålunda är stadgat gälle även, då vara, som åstadkommits genom arbete vartill någon enligt 5 § förpliktats, för kronans räkning tagits i besittning enligt vad Konungen bestämmer.

10 §.

Ersättning, som i denna lag avses, skall utgå efter de grunder, om vilka förmåles i gällande lag angående skyldighet för kommuner och enskilda att fullgöra rekvisitioner för krigsmaktens behov; och skall angående sätt och tid för ersättningens bestämmande och erläggande gälla vad i samma lag stadgas om likvid för fullgjord rekvisition.

11 §.

Har vara, som borgenär hade såsom pant eller eljest under pant-rätt i handom, avståtts till kronan, eller har borgenär, som, då vara avstods, hade panträtt i varan utan att hava den under panträtt i handom eller ägde rätt att till säkerhet för sin fordran hålla varan kvar, hos den, som det tillkommer att gälda ersättningen för varan, innan sådant skett framställt yrkande att undfå betalning ur ersättningen, varde denna överlämnad till överexekutor i den ort, där varan avstods; och äge beträffande överexekutors förfarande med ersättningen bestämmelserna om fördelning hos utmättningsman av köpeskilling för utmättningsvis såld lös egendom motsvarande tillämpning.

12 §.

I förordnande, varom i 2 § första stycket eller 5 § stadgas, äge Konungen, i den mån så prövas nödigt, föreskriva, att egendom skall avstås eller upplåtas eller arbete utföras icke åt kronan utan åt annan, som i förordnandet bestämmes; och skall, då sådan föreskrift meddelats, vad ovan i denna lag stadgas om kronan i tillämpliga delar gälla beträffande den, som sålunda sättes i kronans ställe. Fullgöres ej inom stadgad tid honom åliggande skyldighet att gälda ersättning, som enligt denna lag skall utgå, vare kronan pliktig att, på ansökning av den till ersättningen berättigade, densamma gälda.

13 §.

Det åligger en var att, vid förfrågan av Konungens befallningshavande eller enligt dess uppdrag av kronobetjänt, lämna upplysning, huruvida och i vilken myckenhet han innehar i 2 § nämnd vara.

Vägrar någon vid sådan förfrågan att lämna den begärda upplysningen eller söker han vilseleda om sitt innehav av varan, äge Konungens befallningshavande låta verkställa undersökning av salubod, magasin, kontor eller annan lägenhet, varöver han förfogar, samt taga del av hans handelsböcker och andra dylika handlingar.

Vad vid sådan undersökning inhämtas må ej yppas i vidare mån än som erfordras för vinnande av det med undersökningen avsedda ändamål.

14 §.

Den, som med vetskap därom, att förordnande enligt 2 eller 5 § eller förbud enligt 3 § meddelats, olovligt förfogar över, skadar eller förstör vara eller annan egendom, som förordnandet eller förbudet avser, eller försummar att fullgöra honom enligt 7 § åliggande skyldighet att taga hand om sådan vara, varde dömd till böter från och med etthundra till och med tiotusen kronor eller till fängelse. Äro omständigheterna synnerligen försvårande, må dömas till straffarbete i högst två år. Lag samma vare, om någon vid förfrågan av Konungens befallningshavande eller enligt dess uppdrag av kronobetjänt vägrar att lämna upplysning, varom i 13 § förmäles, eller vid sådan förfrågan eller vid undersökning, som i samma § avses, söker vilseleda om sitt innehav av någon i 2 § nämnd vara.

Ådömda böter skola tillfalla kronan. Saknas tillgång till böternas fulla gäldande, skall förvandling ske enligt allmänna strafflagen.

15 §.

Har vid tid, då tillämpning av bestämmelserna i 2—14 §§ av denna lag upphör, förordnande om varas avstående till kronan ännu ej delgivits varans innehavare, vare förordnandet utan verkan. Förbud, som enligt 3 § meddelats, gälle ej längre än till den nu angivna tid; ej heller må enligt 5 § givet förordnande tillämpas efter samma tid. I fråga om ersättning, vartill någon enligt ovan meddelade bestämmelser vid nämnda tid är berättigad, så ock beträffande ansvar för dessförinnan begången förseelse, som i 14 § avses, skall vad ovan i denna lag stadgas fortfarande äga tillämpning.

16 §.

Genom denna lag göres ej inskränkning i den rätt till rekvisition, som enligt gällande författningar tillkommer militär myndighet.

17 §.

Konungen äge meddela bestämmelser om delgivning, genom kungörelse eller annorledes, och om verkställighet av förordnande, varom i 2 eller 5 § av denna lag är stadgat, eller av förbud, som i 3 § av samma lag är nämnt, samt om användande för det avsedda behovet av vad enligt lagen tagits i anspråk, så ock i övrigt giva de närmare föreskrifter, som må erfordras för tillämpning av denna lag.

Denna lag träder i kraft den 1 maj 1917.

*Protokoll, hållet i Kungl. Maj:ts lagråd fredagen den 16 februari
1917.*

Närvarande:

Justitieråden GULLSTRAND,
VON SETH,
WEDBERG,
Regeringsrådet PLANTING-GYLLENBÅGA.

Enligt lagrådet tillhandakommet utdrag av protokollet över justitiedepartementens ärenden, hållet inför Hans Maj:t Konungen i statsrådet den 26 januari 1917, hade Kungl. Maj:t förordnat, att lagrådets utlåtande skulle för det i § 87 regeringsformen omförmälda ändamål inhämtas över upprättat förslag till *lag om förfogande över viss egendom under utomordentliga, av krig föranledda förhållanden.*

Förslaget, som finnes bilagt detta protokoll, hade inför lagrådet föredragits av konstituerade revisionssekreteraren Nils Edling.

Förslaget föranledde följande yttranden av lagrådet och dess särskilda ledamöter.

1 §.

Justitierådet von Seth:

Då i lagen icke förekommer någon bestämmelse i vad ordning ett förordnande, som meddelats att gälla tillsvidare, skall bringas att upphöra att gälla, torde vara otvivelaktigt, att detta överhuvudtaget icke kommer att kunna ske annat än genom beslut av Konungen och riksdagen samfällt. Det kan emellertid ifrågasättas, om ej, för den händelse anledningen till förordnandet upphör å tid mellan riksdagar, berörda form är omständligare än förhållandena kräva. Mig synes natur-

ligast att för detta fall överlämna åt Konungen att träffa avgörandet. En bestämmelse av sådan innebörd bör således måhända införas i lagen.

Lagrådet:

Att inleda lagens 1 § med ett bemyndigande att under angivna förhållanden låta bestämmelserna i vissa följande paragrafer träda i tillämpning synes vara i formellt avseende otillfredsställande. Första punkten i förevarande paragraf torde böra utbytas mot ett stadgande att nämnda bestämmelser skola äga tillämpning allenast när, under berörda förhållanden, blivit därom särskilt förordnat.

Justitieråden *von Seth* och *Wedberg* samt regeringsrådet *Planting-Gyllenbåga* tillade:

Konungens rätt att mellan riksdagar giva dylikt förordnande lärar, till överensstämmelse med vad för vissa andra fall finnes stadgat, böra göras beroende av att han, om riksdag ej ändå skall sammanträda inom trettio dagar, redan låtit utfärda riksdagskallelse.

2 §.

Lagrådet:

Förordnande enligt denna paragraf kan enligt lagrummets lydelse icke meddelas med avseende å vara, som tillhör kronan men innehaves av annan, likasom enligt 5 § där avsett förordnande icke kan omfatta byggnad eller annan anläggning, som icke utgör fast egendom, eller transportmedel, såframt kronan är ägare men annan innehavare därav. Grunden till dessa undantag, vilka synas opåkallade, är icke i motiven omförmäld.

I förevarande paragraf nämnes »den som innehar vara av något nu angivet slag» såsom pliktig att jämlikt Konungens förordnande avstå varan, medan förbud enligt den föreslagna 3 § är riktat mot »innehavare av viss vara, som förordnandet kan avse». Dessa båda uttryck motsvaras i gällande lag av en och samma, mera kortfattade beteckning. Någon saklig ändring är för visso ej avsedd, utan omskrivningen torde hava skett allenast för att tydligare utmärka, hurusom ett förordnande eller förbud ej behöver vara inskränkt till blott vissa angivna varuinnehavare. Då emellertid detta syfte knappast är vunnet, och då de båda föreslagna uttrycken äro sinsemellan av helt olika innebörd, synes lämpligt att återgå till gällande lags enhetliga uttryckssätt men tillägga en särskild

bestämmelse, att förordnande eller förbud må avse alla eller blott vissa innehavare av angivet varuslag.

Även sådan vara, som kan användas för att iståndsätta vara utav något av de i paragrafen först omnämnda slag, torde, i likhet med vad som skett i 5 §, böra upptagas bland föremålen för Konungens förfoganderätt.

Justitieråden *von Seth* och *Wedberg* samt regeringsrådet *Planting-Gyllenbåga*:

Bestämmelsen om ersättning i andra stycket — vilken bestämmelse lämpligen torde böra flyttas över till 10 § — lämnar rum för tvekan, huruvida ersättningen skall utgå efter beredd varas värde vid den tidpunkt, vartill hänsyn bör tagas i fråga om vara, som redan vid förordnandets meddelande förelåg i berett skick, eller efter det tilläventyrs ändrade värde, som gäller vid den senare tidpunkten för beredningens avslutande.

Justitierådet *von Seth*:

I sista stycket stadgas skyldighet för innehavare av vara att under viss förutsättning föra densamma till lämplig ort, som bestämmes av Konungen eller den Konungen därtill förordnat. Förordningen den 11 juli 1916 med närmare bestämmelser för verkställighet av nu gällande lag i ämnet uttrycker däremot den skyldighet, som i förevarande hänseende skall åligga innehavaren av varan, sålunda, att han skall *ombesörja varans avlämnande* å den bestämda platsen. Med hänsyn därtill att å ena sidan för varans framskaffande till avlämningsstället kunna erfordras även andra åtgärder än själva forslandet, t. ex. anskaffande av emballage och dyligt, samt å andra sidan det icke alltid kan fordras, att innehavaren skall framföra varan med egna transportmedel, synes det i sistnämnda författning använda uttryckssättet vara att föredraga.

3 §.

Justitierådet *Wedberg*:

Enligt den bestämmelse i nu gällande lag, som motsvarar andra punkten i förevarande paragraf, utgör första villkoret för beslags upphörande efter framställning av varuinnehavaren att viss tid förflutit »från beslagtagandet» utan att Konungen »förordnat» om varans avstående. Uppenbart torde vara att dessa båda uttryck — från beslagtagandet och

förordnat — avse ett beslut, som är för varuinnehavaren bindande. Vid vilken tidpunkt ett förordnande blir gällande mot innehavaren angives emellertid ej i lagen utan i den s. k. verkställighetsförordningen, enligt vars § 8 ett förordnande i allmänhet, dock ej alltid, skall lända till efterrättelse från och med det förordnandet blivit på visst sätt kungjort eller delgivits vederbörande.

Ej heller den nu föreslagna lagen innehåller någon bestämmelse om, när förordnande eller förbud blir bindande för varuinnehavaren. Såväl i förevarande 3 § som eljest flerstädes, dock ej fullt konsekvent, hänvisas till tiden för delgivningen av förordnandet eller förbudet. Men det förefaller ovisst om denna tidpunkt också är avsedd att, i motsats till vad nu är fallet, undantagslöst bliva den, då förordnandet eller förbudet skall vinna bindande verkan mot varuinnehavaren. Det synes emellertid kunna ifrågasättas om icke den tidpunkt, då förordnande eller förbud blir sålunda gällande, borde angivas i själva lagen. Och när i den blivande nya verkställighetsförordningen kan stadgas — på sätt jämväl läser vara ämnat — att även det nuvarande kungörandet blir att betrakta såsom delgivning, torde skäl saknas att i något fall bestämma tidpunkten annorlunda än till den, då delgivning sker. Men även om för något undantagsfall så borde ske, torde likväl tiden, då förordnandet eller förbudet blir gällande, städse böra vara avgörande i alla de hänseenden, där enligt förslaget tiden för delgivningen är det betydelsefulla.

Justitieråden *von Seth* och *Wedberg* samt regeringsrådet *Planting-Gyllenbåga*:

Då förslaget i olikhet mot nu gällande förfoganderättslag talar om »förbrukning», synes innehavarens förfoganderätt blivit annorlunda bestämd än sannolikt varit åsyftat.

Enligt den s. k. rekvisitionslagen skall ersättning för vara, som genom rekvisition tagits i anspråk, i allmänhet utgå antingen enligt taxa eller, om pris å varan ej finnes upptaget i taxa, efter fulla värdet vid tiden för rekvisitionens utgörande. Dessa grunder för ersättningsbestämmande skola, jämlikt 10 § i den nu föreslagna lagen, tillämpas även å ersättning, som däri avses. Såvitt angår vara, vilken på grund av förordnande enligt 2 § skall avstås, kan detta ej betyda annat än att ersättning skall utgå efter den taxa eller det värde, som gäller icke då förordnandet vare sig meddelas eller delgives utan då den bestämda tiden för varans avstående är inne. För att stadgandet i andra stycket av nu förevarande 3 § må instämma med vad sålunda måste anses för vanliga fall gälla om ersättning enligt 2 §, bör det således heta att

ersättning skall bestämmas som om varan skolat avstås — icke som om förordnandet meddelats — vid den angivna tiden.

Emellertid synes det tveksamt om icke även med denna jämkning den särskilda regeln angående ersättning, när på förbud följer förordnande om varas avstående, innefattar en obillighet mot varuinnehavaren. Det kan ifrågasättas, varför delgivning av förbud skall äga en betydelse, som ej tillmätes delgivning av förordnande enligt 2 §. Kunde det emotses, att i tillämpningen ifrågavarande stadgande komme att tolkas så, att tiden för förbudets delgivning bleve avgörande icke blott ifråga om ersättningens storlek utan även beträffande ersättningsskyldighetens inträdande, eller med andra ord så, att ränta tillades varans innehavare för tiden därefter å det mot värdet vid delgivningen svarande ersättningsbeloppet, vore visserligen mindre att invända mot stadgandet, men med den nuvarande avfattningen av ifrågavarande stycke lär en sådan tolkning näppeligen vara att förvänta.

Slutligen må anmärkas, att stadgandet i andra stycket lär hava sin rätta plats i 10 §.

Justitierådet *Gullstrand*:

Med den i andra stycket av förevarande paragraf meddelade bestämmelsen torde vara avsett, att i där förutsatt fall ersättningen skall så bestämmas, som om varan skolat avstås vid den tid, då förbudet delgavs innehavaren. Det föreslagna stadgandets lydelse, som är hämtad från gällande lag, passar icke väl tillsammans med den nya bestämmelsen i 2 §, att i förordnande om avstående av vara skall bestämmas tiden därför. Emellertid torde böra tagas i övervägande, huruvida icke grunden till stadgandet bör medföra att i alla de fall utom det i 4 § avsedda, då vara skall avstås å senare tid än vid delgivning av förordnande därom, ersättningen bör så bestämmas, som om varan skolat avstås, då förordnandet delgavs.

5 §.

Lagrådet:

Ett upplåtande, på sätt i denna paragraf avses, av en fabrik eller därmed jämförlig inrättning kan ofta för innehavaren komma att innebära, att kännedom sprides om särskilt utbildade arbetsmetoder och andra affärshemligheter, som för honom representera betydande ekonomiska värden, men till vilka ensamrätten icke kunnat genom patent, modell-

skydd eller på annat dylikt sätt individualiseras såsom förmögenhetsobjekt. Givet är att även den förlust innehavaren lider härigenom bör ersättas. Emellertid synas bestämmelserna i rekvisitionslagen, till vilka ifråga om ersättnings bestämmande hänvisas i 10 § av förevarande förslag, kunna giva anledning till olika tolkning i nämnda hänseende. Det torde fördenskull kunna ifrågasättas, om icke på något sätt en antydan borde göras om den rätt till ersättning, som enligt vad ovan sagts bör tillkomma innehavaren.

6 §.

Lagrådet:

För att det, som enligt departementschefens yttrande är med denna paragraf åsyftat, må med erforderlig tydlighet framgå av lagtexten, torde denna böra angiva att prövning sker på särskild framställning och avser huru mycket varuinnehavaren i fall, som i 2, 3 eller 5 § sägs, må enligt där givna eller av Konungen meddelade bestämmelser behålla eller använda av varan.

Det torde vara förslaget mening att fråga om ansvar enligt 14 § för olovligt förfogande ej kan i något fall bliva beroende av en först efter det åtalade förfarandet verkställd prövning enligt 6 §. Ett förtydligande även härutinnan synes önskligt.

7 §.

Justitierådet Wedberg:

Under hänvisning till vad av mig blivit yttrat vid 3 § må anmärkas, hurusom enligt ordalagen i nu förevarande paragraf delgivning med varuinnehavaren äger betydelse vid förordnande men ej vid förbud.

8 §.

Justitierådet von Seth:

I första stycket av denna paragraf meddelas bestämmelse angående faran för vara, som skall avstås till kronan. Bestämmelsen är emellertid så avfattad, att densamma icke gärna kan vinna tillämpning annat än i avseende å vara, som vid tiden för förordnandets delgivning redan föreligger i åtminstone så tillvida färdigt skick, att för dess användande till det därmed avsedda ändamålet icke erfordras andra åtgärder med densamma än som avses i 2 § andra stycket.

Fullständigheten lärer emellertid kräva stadganden angående faran även för sådana i lagen förutsedda fall, då en vara först skall tillverkas, innan fråga kan bliva om dess övertagande av kronan.

I det fall, som avses i 4 §, det vill säga då tillverkare förpliktats att till kronan avstå även vara, som han framdeles kommer att tillverka, lärer, med hänsyn därtill att själva tillverkningen alltjämt är frivillig, annat stadgande icke rimligen kunna komma ifråga, än att det, såsom ett undantag från den uti förenämnda stycke intagna huvudregeln, föreskrives, att ifråga om vara, som avses i 4 §, faran icke övergår å kronan, förr än varan föreligger i färdigt skick.

Skall åter varans förfärdigande äga rum på grund av ett enligt 5 § meddelat föreläggande för innehavaren av viss egendom att med densamma utföra arbete för kronans räkning, lärer nyss angivna grundsats näppeligen böra vinna tillämpning. Det är här icke längre fråga om ett arbete, varmed tillverkaren kan upphöra när som helst. Dessutom torde i en mängd, kanske i de flesta fallen förelägandet komma att innebära ett förståndigande att övergå till tillverkning av varuslag, som förut icke framställts av egendomens innehavare och vilkas förfärdigande redan av denna anledning kan för honom medföra ökad risk. Komme därtill, att förordnandet avsåge förfärdigande av vara, vars tillverkning är förbunden med alldeles särskild våda, såsom fallet till exempel är med tillverkning av ammunition och krigsmateriel i allmänhet, skulle det givetvis innebära en stor obillighet mot tillverkaren att ålägga honom att stå faran under tillverkningstiden.

För det fall, som nu avses, lärer fördenskull billigheten fordra, att kronan övertager hela risken av tillverkningen.

Till paragrafen lärer alltså erfordras ett tillägg av denna innebörd, till exempel en bestämmelse, att, om till följd av förordnande, som avses i 5 §, innehavaren av egendom skall med densamma förfärdiga vara för kronans räkning, farans övergång å kronan skall äga rum, då arbetet med varans framställande påbörjas.

Givetvis kan en tillämpning av denna regel icke ifrågakomma i andra fall än då fråga är om ett *förfärdigande* av varor. För de mångskiftande fall, då varor skola åstadkommas på annat sätt, till exempel genom jordbruk eller genom ett åläggande för innehavare av trålfartyg att med detta utföra fiske för kronans räkning o. s. v., lärer någon allmän regel i förevarande hänseende näppeligen kunna givas, utan torde det få bero på innehållet i det meddelade förordnandet och omständigheterna i övrigt i det särskilda fallet, huruvida och i vad mån faran skall vila å kronan eller egendomens innehavare.

10 §.

Lagrådet:

Enligt vad departementschefen yttrat är hänvisningen till rekvisitionslagens bestämmelser att fatta så vidsträckt att även ett spørsmål om och i vad mån ersättning för en till kronan jämlikt 5 § upplåten egendom bör utgå, när egendomen till följd av olyckshändelse skadats, skall prövas i den ordning, som i rekvisitionslagen är stadgad. Det lär även få antagas vara förslaget mening att samma ordning för prövningen skall iakttagas, då ersättningsanspråk är beroende av uppkommen fråga huruvida vara, som skall avstås till kronan, blivit förstörd av våda eller genom innehavarens förvållande eller huruvida kronan genom innehavarens förvållande hindrats att taga varan i besittning, o. s. v. Önskligt vore dock att förslaget ståndpunkt i dessa hänseenden bleve tydligare angiven.

Justitieråden *von Seth* och *Wedberg* samt regeringsrådet *Planting-Gyllenbåga* erinrade om vad tidigare anmärkts beträffande förflyttning till 10 § av vissa delar utav 2 och 3 §§.

11 §.

Justitierådet von Seth:

Förevarande paragraf avser att reglera de förhållanden, som kunna uppstå vid kollisionsfall mellan bestående panträtter och retentionsrättigheter, å ena sidan, samt förfogande jämlikt denna lag från kronans sida, å den andra. Mot det sätt, varpå paragrafen söker lösa de motsättningar, som därvid kunna uppstå, synes mig i stort sett icke något vara att erinra. Det kan emellertid ifrågasättas, om icke svårigheter kunna beredas innehavare av dylik rätt genom den skyldighet paragrafen ålägger att i andra fall, än då varan innehaves såsom handpant, framställa betalningsanspråk hos den, som det tillkommer att gälda ersättningen för varan, och om icke det borde lämnas pant- eller retentionsrättens innehavare öppet såsom ett alternativ att anmäla sitt betalningsanspråk hos överexekutor i den ort, där varan finnes, med ty åtföljande skyldighet för överexekutor att infordra betalningen från den betalnings-skyldige.

Även i ett annat hänseende än de i förevarande paragraf berörda

lära emellertid genom tillämpning av förevarande lag kunna uppstå kollisionsfall, som lagstiftningen näppeligen bör lämna helt å sido, nämligen då ett förmögenhetsobjekt, som avses med förfogande enligt denna lag, samtidigt är föremål för exekutivt förfarande, vare sig i form av generalexekution, konkurs, eller specialexekution, utmätning. Detta gäller visserligen icke i fråga om förfogande enligt 5 §, då i detta fall det exekutiva förfarandet varken behöver hindras av kronans förfogande eller å andra sidan inverkar på detta. Endast om kronans förfogande tagit form av ett åläggande att med viss egendom åstadkomma varor för kronans räkning skulle svårigheter kunna tänkas uppstå, men dessa synas i allmänhet låta sig lösas med ledning av stadgandet i 9 § angående övergången av äganderätten till dylika varor. Ej heller i 3 §:ns fall lära några särskilda bestämmelser angående förhållandet till det exekutiva förfarandet vara erforderliga. Det torde nämligen även utan dylika bestämmelser av ordalagen i samma paragraf vara klart, att det exekutiva förfarandet kan förtgå oberoende av meddelat förbud, med undantag därav att någon försäljning icke får äga rum under förbudstiden. Annorlunda ställer sig däremot saken, då ett begärt eller pågående exekutivförfarande kommer i kollision med ett förordnande om avstående av vara. Ett dylikt kollisionsfall löser sig icke alldeles av sig själv. Vål torde även i detta fall vara klart, att en försäljning av den vara, som skall avstås, ej längre får äga rum, men däremot synes det för undvikande av svårigheter nödvändigt, att det meddelas föreskrifter, som berättiga vederbörande konkursförvaltning eller exekutor att i stället uppbära den ersättning för varan, som skall lämnas från kronans sida, och förfara med ersättningsbeloppet, som om det utgjorde genom konkursrealisation, respektive utmätningssauktion erhållen köpeskillning för varan.

Bestämmelser av sist angivna innebörd synas böra meddelas antingen såsom ett nytt stycke av förevarande paragraf eller i en särskild ny paragraf.

Justitierådet *Wedberg*:

Förslaget lämnar öppen frågan, i vad mån förordnande jämlikt 2 § eller förbud hindrar inledandet eller fullföljandet av exekutivt förfarande eller dock inskränker eller undanskjuter verkan därav, så att förordnandets eller förbudets syfte icke förfelas. Vål är sannt att en kollision av liknande art är möjlig redan enligt gällande rätt utanför nu ifrågasvarande lagstiftningsområde och likväl ej gjorts till föremål för särskilda regler; men de kollisionsfall, till vilka förfoganderätten kan giva upphov,

synas bliva så många och svåra, att det vore synnerligen lyckligt om någon ledning för deras behandling kunde givas i lagen.

Slutstadgandet.

Lagrådet:

Vid den tid, då nuvarande förfoganderättslag upphör att gälla eller den 30 april 1917, kunna sådana förhållanden vara rådande, att en redan igångsatt användning av förfoganderätten bör få ostört fortgå. Stadgandet i nämnda lag, att förordnande eller beslag, som jämlikt lagen meddelats, ej gäller längre än till och med sagda dag, kan komma att vara till hinder härför. Någon tid kommer nämligen att förflyta, innan ett beslag hinner att avlösas av ett jämlikt den nya lagen meddelat och behörigen delgivet förbud av beskaffenhet att ersätta beslaget, och motsvarande är förhållandet med avseende å förordnande att ställa egendom till kronans förfogande eller med densamma utföra arbete för kronans räkning. Måhända borde därför Konungen bemyndigas att, därest Konungen och riksdagen beslutit tillämpning från och med den 1 maj 1917 av lagens 2—14 §§, före samma dag förordna att enligt äldre lag meddelat förordnande, som nyss är nämnt, eller beslag skall fortfara att gälla efter den 30 april 1917 med tillämpning därå av de i nya lagen givna bestämmelser, å beslag som vore det meddelat såsom förbud.

In fidem
Erik Ölander.

*Utdrag av protokollet över justitiedepartementsärenden, hållet inför
Hans Maj:t Konungen i statsrådet å Stockholms slott
fredagen den 23 februari 1917.*

Närvarande:

Hans excellens herr statsministern HAMMARSKJÖLD,
Hans excellens herr ministern för utrikes ärendena WALLENBERG,
Statsråden HASSELROT,
VON SYDOW,
friherre BECK-FRIIS,
STENBERG,
LINNÉR,
MÖRCKE,
VENNERSTEN,
WESTMAN,
BROSTRÖM.

Departementschefen, statsrådet Hasselrot, anmälde, efter gemensam beredning med chefen för finansdepartementet och chefen för jordbruksdepartementet, lagrådets den 16 innevarande februari avgivna utlåtande över det den 26 januari 1917 till lagrådet remitterade förslaget till lag om förfogande över viss egendom under utomordentliga, av krig föranledda förhållanden.

Efter att hava redogjort för utlåtandets innehåll anförde departementschefen:

»I avseende å 1 § av det remitterade lagförslaget har lagrådet uttalat den meningen, att första punkten borde utbytas mot ett stadgande att bestämmelserna i vissa följande paragrafer skola äga tillämpning allenast när, under angivna förhållanden, blivit därom särskilt förordnat. Då vad

1 §.

Bihang till Riksdagens protokoll 1917. 1 saml. 73 häft. Nr 88.)

6

sålunda föreslagits icke innebär någon ändring i sak av paragrafens innehåll, har jag vid den omarbetning av lagförslaget, som efter lagrådets granskning ägt rum inom departementet, ansett mig kunna tillmötesgå den framställda erinringen.

Tre av lagrådets ledamöter hava därjämte framhållit, hurusom Kungl. Maj:ts rätt att mellan riksdagar giva dylikt förordnande borde, till örensstämmelse med vad för vissa andra fall funnes stadgat, göras beroende av att Kungl. Maj:t, om riksdag ej ändå skall sammanträda inom trettio dagar, redan låtit utfärda riksdagskallelse. Ehuru någon olägenhet säkerligen icke i tillämpningen uppkomme, därest förslagets lydelse bibehölles, har jämväl sistberörda anmärkning, vilken, även den, är av huvudsakligen formell natur, synt mig böra föranleda jämkning i paragrafens lydelse.

2 §.

Den möjligheten, att kronan tillhörig egendom av något i 2 eller 5 § angivet slag innehaves av annan än kronan och att ett förfogande mot innehavaren alltså kan komma i fråga, har i det remitterade förslagets 5 § beaktats för det fall, som ansetts äga praktisk betydelse, nämligen såvitt angår fast egendom; särskilt avses här kronans utarrenderade jordbruksdomäner. Lagrådet har vid 2 § anmärkt, att de undantag från förfoganderätten, som gjorts för övriga fall av nu angivna beskaffenhet, syntes opåkallade. Naturligtvis finnes intet att invända mot att stadga förfoganderätt även för de återstående, säkerligen ytterst sällsynta fallen, och jag har därför låtit de ord, som i förevarande paragraf och 5 § utmärka enskild äganderätt eller enskilt innehav, utgå.

I formellt avseende har i fråga om förevarande paragraf samt 3 § av lagrådet framhållits, att de använda uttrycken »den som innehar vara av något nu angivet slag» och »innehavare av vara, som förordnandet kan avse» knappast tydligt utmärkte, hurusom ett förordnande eller förbud ej behövde vara inskränkt till blott vissa angivna varuinnehavare. I anledning härav har i 2 och 3 §§ en mera kortfattad beteckning intagits, medan i stället i en särskild paragraf (6 §) uttryckligen uttalats, att förordnande eller förbud kan avse alla eller blott vissa innehavare av angivet varuslag. At den nya paragrafen har därvid givits sådan lydelse, att otvivelaktigt framgår, att jämväl enligt 5 § ett generellt förordnande kan meddelas. På grund av tillkomsten av en ny paragraf efter 5 § hava det remitterade förslagets 6—17 §§ erhållit numren 7—18.

I andra stycket av förevarande paragraf medges Kungl. Maj:t rätt att föreskriva skyldighet för innehavare av vara, som skall avstås, att innan varan avstås eller därefter låta den undergå viss beredning, som må erfordras för dess användande till det därmed avsedda ändamålet. Det stadgas vidare, att ersättning för varan skall bestämmas med hänsyn till dess

skick efter sålunda företagen beredning. Tre av lagrådets ledamöter hava uttalat, att sistnämnda stadgande — vilket lämpligen borde flyttas till 10 (den nya 11) § — lämnade rum för tvekan, huruvida ersättningen skulle utgå efter beredd varas värde vid den tidpunkt, vartill hänsyn borde tagas i fråga om vara, som redan vid förordnandets meddelande föreläge i berett skick, eller efter det tilläventyrs ändrade värde, som gällde vid den senare tidpunkt, då beredningen avslutades.

För min del finner jag knappast anmärkningen, så vitt den avser otydlighet i lagtexten, befogad. För det fall, som av nämnda ledamöter åsyftas, eller att varan vid tiden för avståendet icke föreligger i berett skick utan innehavaren förpliktats därefter vidtaga särskild åtgärd för dess försättande i sådant skick, synes något tvivel icke gärna kunna råda därom att ersättningen skall bestämmas med hänsyn till den beredda varans värde vid den tid då den föreligger beredd. Förr är förordnandet icke fullgjort. Till förebyggande av vidare tvekan i berörda avseende har jag emellertid låtit vidtaga en omredigering av ifrågavarande stadgande, vilket dessutom nedflyttats till den nya 11 §.

Slutligen har 2 § undergått vissa jämkningar i övrigt i syfte dels att tillmötesgå inom lagrådet uttalade önskemål och dels att vinna större överskådlighet i lagtexten.

Lagrådets flesta ledamöter hava i fråga om andra stycket av 3 § anført, att den där givna särskilda regeln om ersättning för vara, som efter att hava belagts med förbud skall avstås, icke instämde med huvudregeln, att ersättningen skall beräknas med hänsyn till varans värde vid tiden för avståendet. För avhjälpande av den otydlighet, som i berörda avseende förefinnes i det remitterade förslaget, har, såsom nämnda ledamöter hemställt, den förra regeln nu avfattats så, att ersättningens belopp skall bestämmas som om varan skolat avstås vid den angivna tiden. Huruvida, på sätt samma ledamöter ifrågasatt, det kan anses skäligt att låta varuinnehavaren komma i åtnjutande av ränta å det mot värdet vid delgivningen svarande ersättningsbeloppet, synes mig mera ovisst. Ifrågavarande ledamöters yttrande kan ej heller anses innefatta någon bestämd hemställan om en ändring av lagtexten i denna riktning.

Den hemställan, som samma ledamöter gjort därom att den i andra stycket meddelade bestämmelsen i stället måtte inflyta i 10 (nya 11) §, liksom en i fråga om första styckets redaktion framställd erinran har jag ansett böra beaktas.

Lagrådet har vid 5 § ifrågasatt, om icke i lagtexten borde antydast den rätt till ersättning, som må för innehavaren av en fabrik eller därmed jämförlig anläggning inträda på den grund att genom förfogande över an-

läggningen kännedom sprides om icke patenträttsligt eller eljest skyddade affärshemligheter. Lagrådets berörda hemställan är grundad därå att rekvisitionslagens bestämmelser om ersättning, till vilka i 10 § av det remitterade förslaget (den nya 11 §) hänvisas, skulle giva anledning till tvekan huruvida sådan rätt till ersättning verkligen förefinnes. Rekvisitionslagens stadgande, att ersättning i ifrågavarande fall i regel skall omfatta såväl genom rekvisitionen åsamkad direkt skada som ock den för innehavaren förlorade avkastningen eller nyttan, synes mig dock kunna och böra fattas så vidsträckt, att det inbegriper jämväl nyss antydda slags skada. Lagrådets yttrande i denna del har därför icke föranlett någon åtgärd.

Vissa smärre jämkningar i paragrafens text hava däremot vidtagits.

6 §. För tillgodoseende av en inou lagrådet uttalad önskan har i den nya 6 § jämväl införts bestämmelse, från vilken tid förordnande eller förbud blir bindande. Härigenom har även vunnits möjlighet till för-
enkling av lagtexten i vissa andra paragrafer.

8 §. En ledamot av lagrådet har i fråga om 7 § av det remitterade förslaget (den nya 8 §) anmärkt, hurusom enligt ordalagen delgivning med varuinnehavare ägde betydelse vid förordnande men ej vid förbud. Ehuru den föreslagna lydelsen synes mig knappast hava bort föranleda en sådan, med densamma ej åsyftad tolkning, har en jämkning i lagtexten skett.

Övriga av lagrådet framställda erinringar hava vid förslagets omarbetning beaktats, varjämte i lagtexten vidtagits vissa andra jämkningar av formell natur.»

Föredraganden uppläste härefter det sålunda jämkade förslaget till lag om förfogande över viss egendom under utomordentliga, av krig föranledda förhållanden samt hemställde, att förslaget måtte jämlikt § 87 regeringsformen genom proposition föreläggas riksdagen till antagande.

Med bifall till denna av statsrådets övriga ledamöter biträdda hemställan tacktes Hans Maj:t Konungen förordna, att till riksdagen skulle avlätas proposition av den lydelse bilaga vid detta protokoll utvisar.

Ur protokollet:

Nils Berlin.